

نگاهی به تاریخ ایران

از عهد باستان تا انقراض سلسله پهلوی

تألیف
دکتر علیرضا امینی
عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد قم

تهران ۱۳۸۹

سرشناسه	: امینی، علیرضا، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: نگاهی به تاریخ ایران: از عهد باستان تا انقراض سلسله بهلولی / تألیف علیرضا امینی.
مشخصات نشر	: تهران: صدای معاصر، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۷ ص.
شابک	: 978-964-6494-77-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۴۳] - ۲۴۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: ایران - تاریخ
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۸ ن ۸/الف ۱۰۹ DSR
رده‌بندی دیوبی	: ۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۹۲۶۶۷۶

نشر سرائیش

صدای معاصر

فروشگاه، فلک دوم تهرانپارس، خ جشنواره، شماره ۲۲۹، تلفن ۷۷۷۰۲۷۶۸ - ۷۷۲۹۰۴۴۶
دفتر مرکزی: انقلاب، خ ۱۲ فروردین، کوچه نوروز، شماره ۱، تلفن ۶۶۹۶۷۰۱۲

نگاهی به تاریخ ایران

دکتر علیرضا امینی

چاپ اول، ۱۳۸۹ ه. ش. - تهران

حروفنگار، پریسا محمدی

طرح جلد، احمد آفاقلی‌زاده

لینوگرافی، نگین

چاپ، مهارت

تیراژ، ۱۱۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۴۹۴-۷۷-۰

ISBN 978-964-6494-77-0

۴۵۰۰ تومان

فهرست

۹	 مقدمه
۱۵	 دولت ماد
۲۲	 سلسله هخامنشی
۳۴	 سلوکیان
۳۶	 اشکانیان
۴۶	 ساسانیان
۷۲	 خلافت عباسیان
۷۹	 طاهریان
۸۳	 صفاریان
۸۸	 سامانیان
۹۲	 دیلمیان (آل بویه)
۹۵	 غزنویان
۱۰۰	 سلجوقیان
۱۰۷	 اتابکان

۱۰۹.....	خوارزمشاهیان.....
۱۱۶.....	سلاطین مغول ایران یا ایلخانان.....
۱۲۷.....	تیموریان.....
۱۳۴.....	سلسله صفوی.....
۱۵۶.....	افشاریه.....
۱۶۴.....	سلسله زندیه.....
۱۷۰.....	قاجاریه.....
۲۱۰.....	کودتای سوم اسفند و زمامداری رضاشاه پهلوی.....
۲۲۰.....	سلطنت محمدرضا شاه پهلوی.....
۲۴۲.....	منابع و مآخذ.....

مقدمه

ایران، تاریخی کهن دارد و تقسیماتی که در تاریخ ایران شده بیشتر بر مبنای شروع و پایان کار سلسله‌های سلاطین بوده و از فتوحات و کشتارها و زندگی اختصاصی آن‌ها سخن رفته است. ظهور اسلام و انتشار آن در ایران به همراه سقوط سلسله ساسانیان دگرگونی بی‌سابقه‌ای را در این سرزمین ایجاد کرد. معمولاً در یک ترسیم کلی، تقسیم تاریخ، ایران را به دو عنوان قبل از اسلام و بعد از اسلام می‌بینیم.

از اختراع خط تاکنون در تاریخ ایران دو دوره کلی قبل از اسلام و بعد از اسلام را مشاهده می‌کنیم. از اختراع خط تا سال ۳۱ هجری قمری که مقارن است با ورود اسلام به ایران و سقوط سلسله ساسانی، تاریخ ایران باستان نامیده می‌شود و تاریخ ایران بعد از سال ۳۱ هجری را تا زمان حاضر به نام تاریخ ایران اسلامی می‌نامند، این دوران نیز برای خود تقسیماتی دارد که ذیلاً به آن اشاره می‌شود:

۱- دوره انضمام ایران به سرزمین کل اسلام، طول این دوره نزدیک به دو قرن یعنی از سال ۳۱ الی ۲۰۵ هجری قمری است. در این دوره ایران قسمتی از سرزمین بزرگ اسلامی شد، و حکمرانان مناطق از جانب خلیفه معین می‌شدند. با این‌که دعوت اسلام به ملت و قوم خاصی اختصاص نداشت ولی رفتار حکمرانان با عنوان اسلامی نسبت به ایرانیان مسلمان مناسب نبود. مع الوصف چون ایرانیان روح خود را با اسلام سازگار دیده بودند بیش از هر ملت دیگری به اسلام گرایش نشان دادند و به آن خدمت کردند.

تعالیم عالیۀ اسلام موجب توجه ایرانیان به خاندان رسالت شد و تشیع در میان ایران نفوذ بیشتری یافت، یعنی ایرانیان روح اسلام و معنی اسلام را در نزد خاندان رسالت یافتند. فقط خاندان رسالت بودند که پاسخ‌گوی پرسش‌ها و نیازهای واقعی روح ایرانیان بودند. عامل اصلی گرایش ایرانیان به اسلام عدل و مساوات اسلامی بود.

ایران که قرن‌ها تحت ستم و محرومیت بود و انتظار چنین دگرگونی را داشت، ایرانیان می‌دیدند دسته‌ای که بدون هیچ گونه تعصبی عدل و مساوات اسلامی را اجرا می‌کنند و نسبت به آن‌ها بی‌نهایت حساسیت دارند، خاندان رسالت‌اند. خاندان رسالت پناهگاه عدل اسلامی مخصوصاً از نظر مسلمانان غیرعرب هم بودند.

۲- دوره امیران و شاهان محلی، از سال ۸۲۰ الی ۱۲۵۸ میلادی (۶۵۶ تا ۲۰۵ هجری قمری) می‌باشد. پیشوایان واقعی اسلامی همچنان مانند دوره قبل از اعمال حاکمیت و اجرای حدود الهی از حکمرانی بر مردم محروم بودند. حکامی که خلفا برای ایالات ایران معین می‌کردند کم‌کم وضع موروثی پیدا کردند، اما مردم کم‌کم به حقایق اسلام وقوف یافته و دوستی آن‌ها متوجه کسانی شد که اعمالشان با اسلام منطبق بود، اما محور قدرت را در اختیار نداشتند.

در سال ۸۲۰ میلادی (۲۰۵ ه. ق) مأمون خلیفه عباسی، طاهر ذوالیمینین را برای حکومت خراسان، افغانستان و ماوراءالنهر معین ساخت و همچنین طاهر اولین سلسله شاهان محلی را در ایران به وجود آورد و پس از آن سلسله‌های دیگری از شاهان (صفاریان، سامانیان و دیلمیان) در نقاط مختلف ایران اعلام استقلال نمودند و پس از آن شاهان ترک‌نژاد غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی حکومت را در دست گرفتند. در این دوره گاهی شاهانی از همین سلسله، بغداد را به تصرف درآوردند و خلیفه را مطیع خود می‌ساختند. این دوره مقارن قرون وسطی، قرون تاریک اروپا است که اختلافات سیاسی و مذهبی بین دول

اروپایی و رؤسای طوایف جریان داشت و روابط بازرگانان اروپایی فراتر از سواحل شرق مدیترانه نمی‌رفت و با کشور ایران رابطه‌ای نداشتند.

۳- دوره تسلط مغولان و تاتاران که از سال ۱۲۵۸ الی ۱۵۰۲ میلادی (۶۵۶ الی ۹۰۷ هجری قمری) است، این دوره با هجوم چنگیز به کشور ما شروع شد. مهاجمین زردپوست هنگامی که با هدایت هولاکو خان مغول در سال ۶۵۶ هـ بغداد را تصرف کردند و آخرین خلیفه عباسی را به قتل رساندند، به تسلط ظاهری خلفا بر ایران پایان دادند و در ایران، حکومت ایلخانیان مغول و سپس سلسله تیموریان را تأسیس کردند.

شاهان، حکام، امیران و سلاطین اروپا باب مرآه را با جانشینان چنگیز باز نمودند و جهانگردان، مبلغین مسیحی و تجار به ایران راه یافتند و بازار اروپا با شرق رونق یافت و این وضع در زمان تیموریان هم ادامه یافت. در آخرین قرن این دوره سرزمین ایران به دست دو قبیله ترکمن، آق‌قویونلو و قراقویونلو افتاد که به طور مستمر در حال جنگ و نزاع بودند و مردم نیز در وضع فقر و فلاکت به سر می‌بردند.

طوایف ازبک و ترکمن نیز مرتباً شرق ایران را مورد تهاجم و غارت قرار می‌دادند و استقلال ایران در معرض تهدید و تجاوز قرار گرفته بود. سرانجام شاه اسماعیل صفوی قیام کرد و صفویه را پایه‌گذاری کرد و دوره دیگری در حیات ایران شروع شد.

۴- دوره صفویه، افشاریه و زندیه، از سال ۱۵۰۲ الی ۱۷۹۶ میلادی (۹۰۷ تا ۱۲۰۹ هجری قمری) ادامه یافت. شاهان صفوی مذهب تشیع را رسمیت بخشیدند و پس از جنگ‌های طولانی با عثمانی عهدنامه قصر شیرین را منعقد ساختند و مرزهای بین دو کشور را مشخص و صلحی را به وجود آوردند که یک قرن دوام داشت ولی با سقوط شاهان صفوی جنگ‌ها تجدید شد.

کوشش‌های نادر و بعد از او کریم‌خان زند این بود که به هرج و مرج و از هم گسیختگی اوضاع پس از صفویه سامان بخشند و موجب وحدت ملی شوند، اما تدابیرشان چندان کارساز نبود و اهداف دراز مدت

را محقق ساخت.

به هر حال تحولات هم‌زمان این دوره در اروپا، کشورهای غربی را برای جهش‌های مادی قرن ۱۹ م آماده ساخت و ایران در خوابی عمیق فرو رفت.

۵۰ از سال ۱۲۰۹ هجری تاکنون، آغاز تاریخ معاصر ایران است. آغامحمدخان قاجار بعد از یک سلسله جنگ‌ها، خونریزی‌ها، شکنجه‌ها و کور کردن‌ها در تهران تاجگذاری کرد.

این سال، با اختلاف ۱۷ سال تقریباً مقارن با تاریخ معاصر اروپاست در حالی که اروپا بعد از انقلاب فرهنگی، انقلاب صنعتی را نیز آغاز نموده و رو به پیشرفت بود، شاهد افزایش روزبه‌روز کارخانجات و کارگاه‌های تولیدی بود، ولی ایران در سیری قهقرا به سر می‌برد و برخلاف غرب رو به انحطاط می‌رفت.

بررسی رویدادها و جریان‌های سیاسی نیم‌قرن دوران پهلوی نیز مستندی از تاریخ معاصر ایران یک ضرورت مهم فرهنگی و اجتماعی است. تاریخ ملت‌ها، سند اعتبار و گنجینه هویت آن‌ها است همه رویدادها، فراز و نشیب‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، سرافرازی‌ها و شرمساری‌ها در لابه‌لای سطور تاریخ حضور دارند.

بدین سان تاریخ، یک جریان مستمر است و همچون رودخانه خروشان است که از قرون و اعصار گذشته، به حرکت درآمده و توالی خود را به زمان حاضر و «اکنون» پیوند می‌دهد و همچنان پیش می‌رود.

کتاب حاضر، مستندی از تاریخ ایران از قبل از اسلام تا ظهور انقلاب اسلامی است که نویسنده با مراجعه به منابع معتبر داخلی و خارجی، و تلفیق و ترکیب این مطالب، با افزودن تحلیل‌های شخصی جمع‌آوری کرده و به کار تحریر و تنظیم آن مبادرت نموده است و فهرست کامل آن در پایان کتاب ذکر شده است. مأخذ و مدارک بادقت و حوصله مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته و برای رفع هرگونه شبهه و تردید، اسناد و

گزارش‌های منابع مختلف با یکدیگر تطبیق داده شده است. انگیزه اصلی نگارش این کتاب، مشاهده علاقه و اشتیاق دانش‌آموزان و دانشجویان بخصوص در مقطع دبیرستان و دانشگاه به آگاهی از حقایق مربوط به تاریخ ایران می‌باشد، صورت پذیرفته است. امید است که کتاب حاضر بتواند به نحو مطلوبی تاریخ ایران را مورد تجزیه و تحلیل علمی قرار دهد.

دکترعلیرضا امینی
تابستان ۱۳۸۸